

La fascinació de les coves i el carst: l'aigua, la roca, el temps i la vida

Les coves han estat des de sempre un lloc de fascinació per a tots els pobles del món. Els nostres ancestres utilitzaven les entrades de les coves com a zones de refugi i d'habitació, però es va reservar les seves profunditats com a zones d'amagatalls per als seus secrets més preuats i poderosos, els símbols pintats, escenes per a la màgia que poguessin garantir un èxit per a la caça, i finalment, per preservar les restes dels seus morts (les coves sepulcral).

Les religions varen néixer a les coves, i fins i tot ara els edificis de les cultures cristianes retenen atavismes d'aquestes formes primerenques d'adoració a déu.

Dins la mitologia grega també es va donar importància a les coves. Zeus, déu dels déus, va néixer en una cova, i per descomptat l'infern grec estava sota terra, i a les seves portes el barquer Caront esperava en el seu vaixell la fila de les ànimes dels difunts que havien de travessar les aigües del negre riu Estígia (Styx), en un terra de dolor i de pena eterna. Per això es posaven dues monedes a la boca o als ulls dels difunts per poder pagar aquesta darrera travessia. Precisament, el nom d'aquest llac negre i tenebrós dóna nom al grup d'espècies d'organismes que viuen en aquest hàbitat de completa foscor, i són conegudes amb el nom d'estigobionts.

El filòsof romà Sèneca ens comenta a un dels seus relats que un grup de grecs, cercadors de plata, que es van aventurar al medi subterrani s'havien trobat amb una escena dantesca: "grans rius cabalosos, llacs de grans dimensions, i els seus cossos tremolosos d'horror. La terra penjava sobre els seus caps i els vents xiulaven sordament en les ombres. En el fons, els rius espantosos portant a cap part en la perpètua foscor".

Dante Alighieri, a la seva obra la Divina Comèdia, cristianitza aquesta mitologia i descriu el seu *Infern*, a la primera de les tres parts del llibre. Aquesta és una manifestació de velles tradicions orals d'Europa que parlaven dels animals, en general un gos o una oca, que entraven en una cova per sortir dies després a milers de quilòmetres de distància, desproveïts de pèl o plomes i amb senyals de socarrimat per les flames infernals.

Aquesta curiositat humana per conèixer el desconegut, l'ocult, aquests món de foscor i també de perill, risc i també aventura ha fet que les Balears siguin pioneres o capdavanteres en molts de temes de recerca relacionats amb el millor coneixement d'aquests hàbitats.

Es podria pensar que les comunitats subterrànies poden ser un dels darrers ecosistemes inalterats al món, protegits per la seva dificultat d'accés. Emperò, aquest no és el cas, els ambients cavernícoles són ecosistemes més fràgils que els epigeus, més fàcilment pertorbables i afectats per les activitats humanes. Per a l'estudi de les cavitats també és aplicable allò de la multidisciplinarietat. Biòlegs, geòlegs, geògrafs, ambientalistes,... i també esportistes, afeccionats, fotògrafs de la natura tenen amb les cavitats el seu estímul per a la recerca i superació.

A les Illes Balears el modelat càrstic contitueix un dels grans paisatges que s'han configurat per sobre i per davall terra a les nostres illes. Bona part de les Balears són càrstiques i això ha provocat la formació de moltes cavitats i d'altres morfologies de superfície. Actualment, a les Balears, estan topografiades més de 4.000 coves i avencs.

Les primeres exploracions espeleològiques documentades de les que tenim constància, a les Illes Balears, daten de principis del segle XIX, moments en què les exploracions es realitzaven de manera força precària, com ara, endinsant-se a les coves amb torxes i baixant als avencs amb complicats sistemes de cordes i politges. En aquests dos segles, l'evolució ha estat constant, tant pel que fa al material que es fa servir a les exploracions com també quant a la formació tècnica dels exploradors.

Han passat gairebé 150 anys des la primera topografia d'una cova de les Illes Balears. La tasca incessant dels espeleo-topògrafs va començar amb poca força fa uns 60 anys, i progressivament en va anar agafant volada fins que a partir de 1966 es va iniciar una explosió de tasques topogràfiques que dura fins hores d'ara.

Les topografies no són quatre retxes sense sentit, són un plànol d'un espai més que interessant. En aquest espai hi viuen éssers vius adaptats a unes condicions molt especials; és un espai on hi podem trobar fòssils; és un espai que l'home des de la prehistòria ha ocupat i és un espai on la geologia és capritxosa i generosa. En definitiva, és un espai del que podem aprendre moltes de coses i moltes de lliçons.

A l'any 1974, la necessitat de donar llum més fàcilment als treballs realitzats a les Illes, i mostrar la capacitat d'independència d'altres organismes territorials, motivaren la idea de crear una revista d'espeleologia a nivell de les Balears, i s'edità el primer número de *Endins*. Des del primer moment es decidí que la revista havia d'ésser científica i rigorosa des del punt de vista de la documentació de les coves, allunyada de la simple publicitat i difusió de les conquestes esportives realitzades pels grups espeleològics balears. El número d'enguany és el 35, després de 38 anys d'existència. A l'*Endins* 23, ja presumíem de tenir una forta tradició de publicació espeleològica, la qual hores d'ara n'és més que evident.

Els valors relacionats amb el carst són nombrosos i importants tant des d'un punt de vista històric com des d'un punt de vista científic. Aquests varen ser els motius que van fer que organitzem unes jornades de tres dies de durada per a posar al dia els coneixements que es tenen sobre el carst de les Illes Balears i donar-los a conèixer als estudiosos i al públic en general.

L'organització de les Jornades s'ha duït a terme gràcies a la col·laboració entre la Federació Balear d'Espeleologia, la Societat d'Història Natural de les Balears, la Universitat de les Illes Balears, i l'Speleo Club Mallorca, i gràcies a l'ajut econòmic de l'Ajuntament de Palma i la Direcció General d'Universitats, Recerca i Transferència del Coneixement (Conselleria d'Educació, Cultura i Universitats del Govern de les Illes Balears). Les Jornades *el Carst: Patrimoni Natural de les Illes Balears* s'han duït a terme a l'edifici Guillem Cifre de Colonya al Campus de la UIB, els dies 24 i 25 de novembre de 2011 amb tot una sèrie de conferències que volen reflectir els treballs que s'estan realitzant, en estreta col·laboració amb la Universitat de les Illes Balears, al Departament de Ciències de la Terra. El dia 26 està programada una excursió per conèixer de forma directa el procés de formació de les cavitats i les característiques d'aquests ambients tan particulars.

A partir de la decisió d'organitzar unes Jornades sobre el Carst, es va planejar anar una mica més enllà i començar a treballar amb aquest Monogràfic que aglutina tots els temes relacionats amb el carst de les Illes Balears. No és la primera vegada que es fa un Monogràfic sobre carst. L'any 1995 la revista *Endins* de la Federació Balear d'Espeleologia, junt amb la Societat d'Història Natural de les Balears, realitzaren un volum sobre el carst de Mallorca, el número 20 de la nostra publicació. Aquest monogràfic ja fou un referent: tothom qui vol conèixer sobre aquesta matèria, o es dedica com a afeccionat a l'espeleologia o al carst, ha tingut la necessitat de la seva consulta. Aquesta vegada, també amb la col·laboració de les dues institucions, s'ha estat una mica més ambiciós i s'en fa un de les Illes Balears, a pesar de tenir la mà de la crisi mundial a sobre, i pensar que tal volta serà el darrer número editat en paper. Són pocs els anys que han passat des d'aquell monogràfic, emperò els descobriments dels darrers 16 anys, les publicacions científiques nacionals i internacionals sobre carst de les Balears, tesis doctorals realitzades,... han estat més que sorprenents, extraordinaris, i és per això que aquest Monogràfic té sentit.

En aquest Monogràfic, dedicat al Carst de les Illes Balears, es presenten articles de continguts molt diversos: història de l'espeleologia, geologia, exocarst, lapiaz litoral, espeleogènesi i morfogènesi de les cavitats –incloent un treball específic sobre la Cova des Pas de Vallgornera–, coves subaquàtiques i litorals, processos sedimentaris, paleocarst i espeleocronologia, flora i fauna cavernícola, paleontologia, arqueologia, coves turístiques, així com conservació de cavitats. Finalment, s'escriuen unes paraules en memòria de Joaquim Montoriol i Pous, un pioner de l'espeleologia que va participar en diverses campanyes espeleològiques a les nostres illes. També voldríem recordar a un biòleg i periodista que participa a un dels articles d'aquesta Monografia, i que fa poc temps en ha deixat, en Joan Pericàs.

Ja per finalitzar aquest pròleg, els editors d'aquest número especial de l'Endins / Mon. Soc. Hist. Nat. Balears volem agrair al Departament de Cultura de l'Ajuntament de Palma, a la Universitat de les Illes Balears i a la Direcció General d'Universitats, Recerca i Transferència del Coneixement (Conselleria d'Educació, Cultura i Universitats del Govern de les Illes Balears) la col·laboració, per a dur a terme aquestes Jornades. La UIB ha estat generosa i ens ha cedit un espai excel·lent per la qual cosa n'estem agraïts. També volem agrair les tasques realitzades per aquelles persones provinents de la Federació Balear d'Espeleologia, la Societat d'Història Natural de les Balears, i l'Speleo Club Mallorca, que de forma desinteressada han posat el seu granet d'arena per a dur a bon port aquestes Jornades.

Esteim agraïts molt especialment a Miquel Trias, dissenyador del logo de les Jornades i a Toni Merino per la fotografia que ens ha servit com a presentació de les Jornades. I per acabar agrair als protagonistes de primera línia, els conferencians i participants de la taula rodona, que ho han fet de forma desinteressada i pel bé del patrimoni natural, la ciència i la cultura del nostre país, així com a tots els autors que han participat en aquest Monogràfic.

No podem acabar aquestes línies sense mostrar la nostra preocupació per a la lluita, protecció i gestió del carst de les nostres illes i per com es durà a terme al futur. Està en les nostres mans, i esperam que l'*Endins* sigui una eina no només per a documentar-ho sinó també per a defensar-ho.

Francesc Gràcia, Joaquín Ginés, Guillem X. Pons, Antelm Ginard i Damià Vicens
Editors de l'Endins 35 / Monografies de la Soc. Hist. Nat. Balears, 17